

Arijana Midžić

KREATIVNO PODUČAVANJE ZA ODRŽIVU BUDUĆNOST

Sažetak

Živimo u vremenu brzih promjena u svim područjima nauke, tehnologije te načina komuniciranja i življenja ljudske zajednice. Svakodnevno se pitamo koliko škola priprema za te promjene i za život u novom multimedijском okruženju. Stručnjaci se moraju stalno pitati šta ima najveći uticaj na učenje i razvoj mladih u tako bogatom informacijskom dobu. Lista najvažnijih kompetencija za život je znatno promijenjena i proširena u odnosu na prošlo stoljeće. Stručnjaci za odgoj i učenje nastoje predvidjeti moguće promjene u području sadržaja i metoda učenja na početku 21. stoljeća. Glavna pitanja na koja se nastoji pronaći odgovore jesu: što treba učiti, kako učiti, gdje učiti, zašto učiti te u kakvoj su vezi odgovori na ta pitanja s novom obrazovnom sredinom.

Ovaj rad daje definiciju glavnih pojmova vezanih za odgoj i obrazovanje za održivi razvoj, kao i pregled važnih godina i dokumenata koji su ključni za početak priče o održivom razvoju. Ukratko je objašnjena historija koncepta održivog razvoja, njegove značajke, principi i važnost implementacije u škole / nastavne planove i programe. Nadalje su prikazane odrednice koje mora imati odgoj i obrazovanje za održivi razvoj, argumenti koji potvrđuju njegovu nužnost, mogući nositelji i odgovorni u procesu razvoja kreativne škole u budućnosti.

Ključne riječi: održivi razvoj, kreativnost, odgoj, obrazovanje

Uvod

Obrazovna inicijativa za održivu budućnost je nastala iz potrebe da se osmisli sveobuhvatan, koherentan i dosljedan pedagoški proces („zelena pedagogija“) koji vodi suštinskom razumijevanju odnosa između prirodnih, ekonomskih, socijalnih i političkih sistema kako bi se uticalo na rješavanje gorućih problema nastalih usljed klimatskih promjena, nekontrolisanog iscrpljivanja prirodnih resursa, polarizacije i nejednakosti u društvima širom svijeta.

U Bosni i Hercegovini, koja se suočava sa odlaskom mladih ljudi, siromaštvom i ekološkom katastrofom, su nužne i prijeko potrebne akcije koje će okupiti edukatore, akademiju, naučnike, roditelje, djecu i mlade, i sve kojih se budućnost tiče oko jedinstvenog zajedničkog cilja, a to je promjena obrazovne paradigme sa *kreativnim izmjenama* i dopunama sadržaja učenja, autentičnim i kontekstualiziranim aktivnostima od učionice do čitave zajednice i promjenom pogleda i filozofije na egzistencijalnu temu današnjice i budućnosti – obrazovanja za održivu budućnost.

Kako je škola po samoj definiciji odgojno-obrazovna ustanova, potrebno je promišljati kojim sve kompetencijama moramo podučiti djecu kako bi jednog dana i njihova djeca bila sretni i zadovoljni stanovnici ove naše planete. Segment koji svakako treba biti implementiran u obrazovne kurikulume u školama jest odgoj i obrazovanje za održivi razvoj, odnosno izgradnja znanja i vještina potrebnih za život. Odgovoran suživot s drugim ljudima najbolje se uči upravo kroz odgoj i obrazovanje djece u školama i predškolskim ustanovama.

Da bismo govorili o didaktičkim konceptima „zelene pedagogije“ kao prostoru za razvoj kreativne škole budućnosti, neophodno je napraviti pojmovnu razliku između odgoja i obrazovanja za okoliš i za održivi razvoj, o čemu će u nastavku biti više riječi.

„Okoliš“ vs. „Održivi razvoj“

Nezanemariva je razlika između često izjednačavanih pojmova odgoj i obrazovanje za „okoliš“ i „održivi razvoj“ i neophodno je navesti evidentne razlike u pojmovnim određenjima. Tako Tatković, Diković i Štifanić (2015, prema Lepičnik Vodopivec, 2013) navode da postoji razlika između pojmova *odgoj i obrazovanje za okoliš* i *odgoj i obrazovanje za održivi razvoj*, a suštinske razlike su predstavljene u tabeli 1.

Tabela 1. *Prikaz razlika između definiranja pojmova odgoj i obrazovanje za „okoliš“ i „održivi razvoj“*

ODGOJ I OBRAZOVANJE ZA OKOLIŠ	ODGOJ I OBRAZOVANJE ZA ODRŽIVI RAZVOJ
<ul style="list-style-type: none"> - bavi se ekološkim problemima - ekološki problemi ovise o ljudskim aktivnostima i njihovom uticaju na okoliš - procjenjuje biorazličnost (smatra je važnom) - akcije za zaštitu okoliša - poželjan rezultat, dobar okoliš - odgovornost za okoliš - bavi se individualnim ponašanjem (ekološka etika) - odgoj i obrazovanje za okoliš ima lokalni i globalni kontekst - promišlja se o njemu u nekim školskim predmetima 	<ul style="list-style-type: none"> - bavi se na integrirani način očuvanjem/zaštitom okoliša, djelotvornim korištenjem prirodnih dobara, održavanjem ekosistema, dobro funkcionalnim društvom i dobrom ekonomijom - problem zavisi od konflikata između različitih ljudskih ciljeva – ekoloških, ekonomskih, društvenih, kulturnih - smatra važnim kulturnu, društvenu, ekonomsku i biološku različitost - motivacija za promjenu stila života temelji se na važnim pitanjima osobnog života - kvaliteta života za današnje i buduće generacije - odgovornost za ljudske uvjete i uvjete ekosistema - povećava akcijsku kompetenciju, uključujući kompetenciju za razvijanje moralnih kriterija i stimulira javno sudjelovanje u donošenju odluka - odgoj i obrazovanje za održivi razvoj trebalo bi se primjenjivati i zasnivati u lokalnom ekonomskom, društvenom, kulturalnom i ekološkom kontekstu i zajednici, slijedeći nakon toga regionalni, nacionalni i globalni kontekst - integriran u sve poučavanje i učenje i u sav školski život

Obzirom na prikazane karakteristike u prethodnoj tabeli važno je naglasiti da je okoliš životni okvir osoba i društva te je na neki način riječ o onome šta priroda nudi i šta je ona prethodno stvorila. Obrazovanje za okoliš možemo poimati kao obrazovanje za ljepši i bolji život. Znamo da ako naš planet želimo očuvati za buduće generacije, onda moramo drastično promijeniti stil života. Podjednako je važno da se bavimo integriranim načinom očuvanjem/zaštitom okoliša, djelotvornim korištenjem prirodnih dobara, održavanjem ekosistema, dobro funkcionalnim društvom i dobrom ekonomijom, a sa druge strane i ekološkim problemima. Kako je i navedeno da je odgoj i obrazovanje za održivi razvoj integriran u sve poučavanje i učenje i u sav školski život, dalje usmjeravanje ovog rada je vezano za analiziranje koncepata „zelene pedagogije“ koji podržavaju stvaranje kreativne škole.

Principi održivog razvoja i pregled Strategija održivog razvoja

Održivi razvoj zahtijeva jedan novi način razmišljanja koji se mora temeljiti na dogovorenim vrijednostima i odlikama demokratskih društava. Održivi razvoj je okvir za oblikovanje politika i strategija prema kojima se gospodarstvo i socijalni sektor mogu razvijati bez štetnih posljedica na okoliš i prirodne izvore koji su bitni za daljnju ljudsku djelatnost. On se naslanja na ambicioznu ideju po kojoj razvoj, trošenjem neobnovljivih izvora energije, devastiranjem i zagađivanjem okoliša, ne smije ugroziti budućnost generacija nakon naše.

UN-ov Skup o Zemlji, održan 1992. u Rio de Janeiru, koji je do tada okupio najveći broj čelnika vlada, usmjerio je svjetsku pažnju na najkritičnija pitanja pred kojima se svi nalazimo i usvojio Agendu 21¹, globalni plan djelovanja radi njihova rješavanja. Deklaracija iz Rija sadrži osnovna načela na kojima države moraju zasnovati buduće odluke i programe, uzimajući u obzir djelovanje društveno-gospodarskoga razvoja na okoliš. Konferencija UN-a o održivom razvoju u Johannesburgu održana 2002. godine pokazala je da nije baš puno učinjeno, a i ona sama će biti zapamćena kao samit kompromisa između Europe i SAD-a, između razvijenih i nerazvijenih. Otkad je, još 1987. godine, UN-ova Komisija za okoliš i razvoj definirala održivi razvoj kao

---

¹ Agenda 21 polazi od pretpostavke da je zajedničko i odmjereno rješavanje pitanja okoliša i razvoja jedini način osiguranja sigurnije i uspješnije budućnosti. Agenda 21 predstavlja globalni konsenzus i preuzimanje obaveze saradivanja u razvoju i zaštiti okoliša na najvišoj političkoj razini. Prepoznato je da je održivi razvoj ponajprije obaveza vlada koje su nadležne za izradu državnih strategija, planova i programa, no prepoznaje se i važna uloga drugih sudionika i društvenih skupina. Također je prepoznato da su za ostvarivanje ciljeva Agende 21 potrebna značajna financijska sredstva te pomoć zemljama u razvoju. Saradnja među državama bitna je za učinkovito i ravnomjerno raspodijeljeno globalno gospodarenje koje svima može pomoći na putu ostvarivanja održivog razvoja.

„zadovoljavanje potreba sadašnje generacije bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe“, on je postao jednim od ključnih elemenata u formuliranju i provođenju razvojnih politika u svijetu (Pavić-Rogošić, 2010).

Globalno prihvaćeni principi održivog razvoja definirani su kroz Deklaraciju iz Rija i Agendu 21, Deklaraciju i Plan provedbe iz Johannesburga i principima Milenijske deklaracije UN-a (koji su pretočeni u Milenijske razvojne ciljeve). Ovi se principi sažeto mogu prikazati na sljedeći način: integriranje pitanja okoliša u razvojne politike, internalizacija troškova vezanih za okoliš, sudjelovanje svih društvenih sudionika u donošenju odluka kroz procese savjetovanja i dijaloga te stvaranje partnerstva, pristup informacijama i pravosuđu generacijska i međugeneracijska jednakost (uključujući i rodnu ravnopravnost) i solidarnost, princip supsidijarnosti (hijerarhije odnosno međuzavisnosti) između lokalne i globalne razine, pristup uslugama i financijskim resursima koji su neophodni za zadovoljavanje osnovnih potreba.

Definiciju održivog razvoja daje Strugar (2008:3, prema UNESCO-ovom svjetskom izvješću 2007) koji navodi da je to „razvoj koji zadovoljava postojeće potrebe i ne ugrožava sposobnosti budućih generacija za zadovoljavanje vlastitih potreba.“ Autor navodi i ciljeve održivoga razvoja. Prvi je cilj društveni napredak u kojem se prepoznaju potrebe svakoga, drugi cilj je uspješna zaštita okoliša, a treći umjereno, razumno korištenje prirodnih resursa i održavanje visoke i stalne razine gospodarskog rasta i zaposlenosti.

U nastavku rada je predstavljen pregled Nacionalnih strategija obrazovanja za održivi razvoja kako za BiH, tako i za Europu i Euroaziju.

NSOR² Bosne i Hercegovine

U svom radu do 2025. godine, vlasti u BiH i sistem Ujedinjenih nacija će se voditi Okvirom saradnje za održivi razvoj (skr. CF). Ovaj Okvir je Vijeće ministara BiH usvojilo na svojoj 22. sjednici 16. decembra 2020, a Predsjedništvo BiH potvrdilo na svojoj 114. vanrednoj sjednici 5. marta 2021. Okvir saradnje za održivi razvoj (CF) opisuje četiri strateška prioriteta za zajednički rad do 2025. godine: održivi, otporni i inkluzivni rast; kvalitetno, dostupno i inkluzivno obrazovanje, zdravstvo i socijalna zaštita; uprava i vladavina prava sa ljudima u fokusu i angažiranje građana i zajednice za socijalnu koheziju.

Vlasti u BiH i sistem UN-a imaju međusobnu odgovornost za postizanje planiranih rezultata iz CF-a. Na temelju njihovih komparativnih prednosti, agencije iz sistema UN-a će osigurati savjete

---

²Nacionalna strategija održivog razvoja

o javnim politikama, u skladu s međunarodnim normama, standardima i najboljim praksama te pomoći u razvoju novih kapaciteta na svim nivoima vlasti u BiH za provedbu i praćenje strategija, politika i planova u BiH. Naglasak je stavljen na one strategije, javne politike i planove koji su u značajnoj mjeri usklađeni sa SDG-ima i ciljevima navedenim u predstojećem Okviru za ostvarivanje Ciljeva održivog razvoja u BiH (<https://bosniaherzegovina.un.org/bhs/129388-partnerstvo-za-odrzivi-razvoj-okvir-saradnje-bosne-i-hercegovine-i-ujedinjenih-nacija-za>).

UNECE-ova³ opća Strategija

Ova Strategija treba pospješivati uvođenje i promicanje obrazovanja za održivi razvoj (OOR) u UNECE regiji te time pridonositi ostvarenju zajedničke vizije. Kada govorimo o tematskom određenju obrazovanja za održivi razvoj moramo spomenuti ključne teme obrazovanja OOR-a, a to su: razvoj ruralnih i gradskih područja, građanstvo i demokratija, obrasci proizvodnje i potrošnje, upravljanje prirodnim resursima, društvena odgovornost, klimatske promjene, ekonomija, zdravlje, mir, zaštita okoliša, etika, raznolikost, ljudska prava i eliminacija siromaštva. Svrha ove Strategije je poticati države članice UNECE-a na razvijanje i ugradnju OOR-a u njihove formalne obrazovne sisteme, u sve relevantne predmete, te u neformalno i informalno obrazovanje. To će ljudima pružiti znanje i vještine za održivi razvoj, učiniti ih stručnijim i pouzdanijim te povećati njihove mogućnosti za djelovanje u korist zdravog i produktivnog života u skladu s prirodom⁴ te uz brigu za socijalne vrijednosti, jednakost spolova i kulturnu raznolikost.

UN dekada odgoja i obrazovanja za održivi razvoj

UNESCO je razdoblje od 2005. do 2014. proglasio UN-ovom dekadom odgoja i obrazovanja za održiv razvoj. Ključni obrazovni principi doneseni su na Svjetskom samitu UN-a 2005, a uključuju: interdisciplinarnost i cjelovitost, vrijednosnu orijentiranost, kritičko mišljenje i rješavanje problema, multidisciplinarnost, sudjelovanje u donošenju odluka, primjenjivost i relevantnost za lokalnu zajednicu. Sudjelovanje i uključenost nužne su komponente odgoja i obrazovanja za održiv razvoj, s naglaskom na osnaživanje aktivnog građanstva, ljudskih prava i socijalnih promjena. Promjene su nužne na svim stepenima i u svim fazama obrazovanja i

---

³Gospodarsko i socijalno vijeće UN-a za Europu i Euroaziju

⁴Deklaracija iz Rija o okolišu i razvoju navodi da su ljudska bića u središtu interesa održivog razvoja te da imaju pravo na zdravi i produktivni život u skladu s prirodom (pogledati također Plan provedbe, Svjetski samit o održivom razvoju, UN, 2002).

obuhvaćaju socijalno učenje, što čini odgoj i obrazovanje za održivi razvoj širim procesom od svrhe samog obrazovanja (Davis i sur., 2008).

Analizirajući navedene nacionalne strategije i planove koncepta obrazovanja za održivi razvoj, može se zaključiti da se ne radi samo o procesu koji pomaže u prijenosu znanja, vrijednosti, stavova i ponašanja, nego je krajnja svrha koncepta usmjerena na osposobljavanje ljudi da samostalno definiraju i oblikuju alternativne načine života.

Značenje *didaktičkog koncepta obrazovanja za održivi razvoj*

Iako postoje brojni dokumenti (neki su navedeni u prethodnom poglavlju) koji govore o obrazovanju za održivi razvoj, još uvijek ne postoji jedno jedinstveno objašnjenje njegovog značenja. Sukladno tome, značenje koncepta obrazovanja za održivi razvoj je i dalje predmet brojnih rasprava (Bogović i Čegar, 2012).

Uzimajući u obzir razlike diljem svijeta te nejednakosti među pojedinim zemljama, nema potrebe tražiti jedinstveno značenje obrazovanja za održivi razvoj, a potrebno je definirati raspon temeljnih načela za realizaciju koncepta na međunarodnoj razini. Bogović i Čegar (2012) navode da su neka od tih načela sljedeća: obrazovanje za održivi razvoj je proces učenja koji je utemeljen na idejama i mjerama održivog razvoja, a obuhvaća sve oblike i razine obrazovanja; obrazovanje za održivi razvoj je potrebno shvatiti kao cjelokupni paket za kvalitetno učenje o temeljnim problemima današnjice (siromaštvo, klimatske promjene, ravnopravnost među spolovima, zaštita autohtonih kulturnih zajednica i sl.); obrazovanje za održivi razvoj podupire pet glavnih tipova učenja kojima se pruža kvalitetno obrazovanje i daje poticaj održivom ljudskom razvoju (učiti biti, učiti živjeti zajedno, učiti znati, učiti kako preoblikovati društvo i sebe te učiti moći) i obrazovanje za održivi razvoj primjenjuje holistički pristup koji mu omogućava da postane ključ ostvarenja „Milenijskih ciljeva razvoja“ i ciljeva inicijative „Obrazovanje za sve“.

Bez obzira na to što svaka regija UN-a ima svoje viđenje održivog razvoja, sinteza izvješća svake regije pokazuje da svi dijele isto stajalište prema kojem se vrijednost obrazovanja za održivi razvoj može definirati kao:

- proces koji radi na osposobljavanju ljudi novim znanjima i vještinama koji pomažu u rješavanju problema globalnog društva;
- proces koji nastoji integrirati održive vrijednosti u obrazovni i odgojni sistem;

- proces koji pomaže u povećanju kvalitete obrazovnih programa, reformiranju postojećih te podizanju svijesti cijelog društva o važnosti koncepta obrazovanja za održivi razvoj i
- sveobuhvatni proces kojim se razvija poštovanje prema cijelom obrazovnom i odgojnom životu.

Budući da pitanje održivog razvoja zadire u sve sfere ljudskog života, obrazovne koncepcije moraju se kroz integrativni pristup razraditi i dopuniti elementima ostalih obrazovnih koncepcija. Uvođenje fenomena održivog razvoja u obrazovanje ne zahtijeva stvaranje nove obrazovne discipline, nego implicira sinergiju postojećih tematskih područja i njihovo povezivanje s različitim potrebama društva.

Na osnovu provedenih istraživanja autora (Bogović i Čegar, 2012) podaci pokazuju da se mogu izdvojiti četiri temeljna problema koja sprečavaju kontinuitet programskog toka u odgoju i obrazovanju za održivi razvoj, a to su: nedovoljna osposobljenost nastavnika na svim razinama realizacije odgoja i obrazovanja za održivi razvoj; nepovezanost više različitih dijelova i sektora odgoja i obrazovanja za održivi razvoj, slaba prisutnost koncepta o održivom razvoju i okolišu u nastavnom kurikulumu i slaba povezanost i neaktualnost trenutnih sadržaja u nastavnim programima.

Potrebne promjene i razvoj kreativne škole

Prema Hargreaves i Fullan (1992) veliki broj učitelja se ne osjeća dovoljno osposobljeno za izazove koje pred njih stavljaju današnje generacije učenika i stvaranje kreativne škole u budućnosti. Sukladno tome, jedno od najvećih značenja koncepta obrazovanja za održivi razvoj je taj što dolazi do jačanja nastavničkih kompetencija iskustvenim učenjem. Nastavnici su tako putem ovog koncepta usvojili brojne didaktičke i metodičke kompetencije obrazovanja i odgoja za održivi razvoj, te su stekli komunikacijske vještine potrebne za rasprave o održivom razvoju. „U središtu pozornosti nije bilo samo preuzimanje stručnog znanja nego i promišljanje o samostalnoj organizaciji procesa učenja. Svjesno su mogli odlučiti koje metode istraživanja u svome projektu žele iskoristiti“ (Agencija za odgoj i obrazovanje, 2011: 58). Za razliku od navedenog postoje i drugačiji podaci koji svakako govore u prilog potrebe za obrazovanje za održivi razvoj, a to su

rezultati OECD –TALIS studije⁵ koji su pokazali da obrazovni rezultati učenika ne mogu nadići kvalitetu učitelja (poučavanja).

Ukoliko se žele uvesti promjene i ići u smjeru razvoja kreativne škole, prema Bogoviću i Čegar (2012) potrebno je uvrstiti sve tri dimenzije obrazovanja za održivi razvoj u obrazovne smjerove, programe i predmete, a to su: sociokulturna dimenzija – dimenzija koja je vezana za sigurnost i mir ljudi, njihova prava, spolnu ravnopravnost, kulturnu raznolikost i razumijevanje drugih kultura; ekološka dimenzija – dimenzija koja je vezana za ekološke probleme (klimatske promjene, urbanizacija, elementarne nepogode, ruralni razvoj itd.) i ekonomska dimenzija – dimenzija koja se odnosi na korporativnu odgovornost, tržišno gospodarstvo i reduciranje siromaštva.

Postoji više dimenzija održivosti na koje treba misliti prilikom obrazovanja i prenošenja znanja učenicima. Već navedene biološka i ekološka održivost su održivost samog života i našeg prirodnog doma, a ekonomska održivost podrazumijeva sposobnost obnavljanja produkcije usluga i roba, kako bi se opstalo i stvarao profit. Socio-kulturna održivost znači sposobnost zajednice ili nekog društva na određenom teritoriju da svojim djelovanjem i načinom života obnavlja svoj identitet i prenosi usvojene vrijednosti, dok je politička održivost sposobnost samodeterminacije nekog društva, da ono samo zna *krojiti svoju sudbinu*. Integralna je održivost na djelu onda kada se paralelno razvija održivost svih navedenih dimenzija (Lay, 2007; prema Rodić, 2010). Šoljan (prema Uzelac, 2008) navodi sljedeća polazišta i odrednice obrazovanja za održivi razvoj:

- ono nije jednokratno učenje i konačni rezultat uspjeha, nego je trajna potreba za angažmanom djece i odraslih u učenju;
- povezano je sa stalnim promjenama te su znanja o održivom razvoju sklona promjenama;
- odgoj i obrazovanje za održivi razvoj tjera nas da budemo ukorak sa znanstvenim i drugim postignućima na tom polju te da i mi upravljamo budućnošću tog polja;
- ono pokazuje tendenciju obuhvaćanja svih ljudi u svim životnim dobima.

Uvođenjem prethodno navedenih dimenzija u nastavne planove i programe dobili bismo stručnjake koji bi bili sposobni za prihvatanje svih mjera koje propisuje proces odgoja i obrazovanja za održivi razvoj u smjeru iskorištavanja kompetencija za kreiranje kreativnih izmjena u školama.

---

⁵www.oecd.org/edu/talis ili OECD TALIS (2009) Creating Effective Teaching and Learning Environments: First Results from TALIS

Primjena odgoja i obrazovanja za održivi razvoj u nivoima obrazovanja

U sadašnjim nastojanjima kontinuitet odgoja i obrazovanja za održivi razvoj valja tražiti u primjeni, u osnovnom odgoju i obrazovanju, najučinkovitijih svojstava metoda učenja *predškolskog odgoja* (Lepičnik-Vodopivec, 2006). Istodobno, misli se na stvaranje uvjeta za veće uvažavanje fleksibilnosti u organizaciji aktivnosti te zabave i rekreacije u obliku igre, za istraživanje, za korištenje sredstava koja su djetetu poznata i koja su sastavni dio predškolskog i/ili obiteljskog života i sl. U tom kontekstu, vizualno-estetske karakteristike prostora jedne su od važnih faktora percepcija okoliša (Uzelac i Pejčić, 2003). Istodobno, *odgoj i obrazovanje u osnovnoj školi* mora voditi brigu o zahtjevima *srednjoškolskog odgoja i obrazovanja* za održivim razvojem. Naime, povezivanje osnovnih i srednjih razina odgoja i obrazovanja za održivi razvoj, također, nalaže određena prilagođavanja, odnosno izbjegavanje odvojenog razvoja učenja, sada u tri odgojno-obrazovne razine (predškolska, osnovnoškolska i srednjoškolska razina), s tendencijom daljnjeg produžavanja (Huckle, 2006).

Općenito, odgoj i obrazovanje za održivi razvoj u školi mora pružiti više od uskog učenja i poučavanja zaštite prirode, iako to i dalje ostaje važno (xxx: 2003. Environmental education in the formal School of Southeastern Europe). Nije dovoljno naglašavati samo potrebu novih znanja i informacija s kojima se suočava okoliš danas, pri tome da se zanemari ne samo smisao promjena u školi po razvoj osjetljivosti i svijesti za održivi razvoj, već naglašavati i potrebu proširenja dimenzija dječjeg/učeničkog neposrednog fizičkog i kulturnog okoliša.

Uspješnost škole se određuje raznovrsnim poticajima u stjecanju i praktičnoj primjeni osnovnih vrijednosti održivog razvoja, čime je moguće učiniti značajan pomak od klasičnog pristupa učenju o održivom razvoju (Faulstich i Zeuner, 2000). To znači da o otvorenim pitanjima, postavljenim u nekim drugim radovima, bilo da su nam iznimno zanimljiva i/ili provokativna, ostaju po strani, a tiču se, naprimjer, vođenja ka održivom razvoju, odnosno učenju putem djelovanja (Lay, 2007). U suštini, radi se o shvaćanju prema kojem bi škola morala poticati razvoj takvih znanja, vještina, stavova i ponašanja s pomoću kojih će djeca/učenici moći odgovoriti na sadašnje i buduće zahtjeve održivog razvoja koje će im postaviti obitelj, srednja škola, radno mjesto i društvena zajednica. Samim postavljanjem zahtjeva škola upravo postaje poligon za primjenu didaktičkih aspekata „zelene pedagogije“ i stvara bolje preduslove da škola bude kreativnija u budućnosti.

Kreativni nastavni planovi i programi i „zelena pedagogija“

U pripremi programa obrazovanja za održivi razvoj važno je prikupiti pozitivne i uspješne primjere. Nikome neće biti poticajno ući u projekt koji je borba s vjetrenjačama. Kažu da nema ništa stimulativnije od uspjeha. Stoga se treba usmjeriti na moguće i ostvarivo, s pogledom u budućnost koju sami oblikujemo i koju ovisno o našim svakodnevnim izborima, možemo učiniti svijetlom i optimističnom.

Somolanji i Bognar (2008) navode kako danas u službi odgoja i obrazovanja dominira proučavanje kreativnosti te da se škola kao mjesto sistemskog razvijanja smatra jednom od osnovnih predispozicija za razvoj kreativnosti. Ističu i to kako je nastava u školi jedinstven i neponovljiv proces, a svaki razred (i svaki učenik) čine sistem za sebe. Svi se oni odlikuju svojim posebnostima i individualnim potrebama kojima se svaki učitelj mora prilagoditi.

Kreativnostu školi mogu kočiti i preopširni nastavni programi, neadekvatni planovi te neadekvatna i pretjerana oslonjenost na udžbenike i ostale propisane materijale (priručnici, nastavni i radni listići, radne bilježnice i slično). Pomenuti nastavni planovi i programi su kao i obrazovanje za održivi razvoj, nagnuće svake moderne pedagogije u nastojanju da se obrazovne ustanove uključe u rješavanje aktualnih društvenih i okolišnih problema. Pritom se školi i obrazovanju ne namjenjuje neka izolirana uloga, nego odgojno-integrativna zadaća s obzirom na pojavljivanje različitih faktora koji u tome procesu participiraju. Prilika je to da se već kod određenja cilja savremenog odgoja, zatim preko izbora novih sadržaja, oblika i načina učenja, sve do osposobljavanja učitelja da djeluju na primjeren, profesionalno kompetentan i kreativan način, doprinese razvijanju kulture očuvanja životnog okoliša. Razvoj ovoga područja usko je povezan s idejom strukturiranja nastavnih planova i programa kao optimalnog puta ostvarenja planiranih zadataka odgoja, autonomije škole i slobodnog razvoja učeničkih potencijala.

U odgoju i obrazovanju za održivi razvoj treba svakako voditi računa da se ono ne odvija na način *ovdje i sada*, već *sada za sutra*, ponajprije jer ono uključuje znanja i vještine za suživot i snalaženje u današnjem svijetu promjena. Jedna cjelovita slika kurikuluma vodi nas mogućim odgovorima na ovo pitanje. Ona pritom polazi od onih kurikulumskih teorija, zatim metodologije, njegove konstrukcije i izrade, što u okviru trajnih vrijednosti ugrađuje promjenjive zadatke i sadržaje temeljene na uvažavanju razvojnih i kulturoloških društvenih potreba, obrazovnih ciklusa, zatim odgojno-školskih razina te zadovoljenje obrazovnih područja i stručnih kompetencija uz pomoć adekvatne nastavne tehnologije. Radi se, dakle, o čitavom nizu pedagoških koraka koji se

primjenjuju kod izrade školskog kurikulumuma, kao što su: strategiji izbora pristupa i sadržaja; međuodnosu cilja, zadataka i sadržaja; didaktičko-metodičkoj transformaciji sadržaja; organizaciji školskog rada kao pedagoškog-komunikacijskog okoliša; konfiguraciji znanja i obrazovanja; standardima, taksonomiji i katalogizaciji obrazovanja; kurikulumskoj mreži skrivenih suodgajatelja i sukonstruktora kurikulumuma; revizijama i zahvatima koji izazivaju „stručnu i javnu buru“ (Previšić, 2008).

Naravno, kako je svaki dobro strukturirani kurikulum, prije svega, otvorena i kreativna knjiga u koju je moguće, i nužno, uvijek unositi inovativne sadržaje i ideje što pridonose realizaciji postavljenog cilja i zadaća savremenog odgoja, obrazovanja i socijalizacije, to se i ovo može shvatiti tek kao postavljeni pedagoški radni okvir.

Kreativni ciljevi pomenutih nastavnih planova i programa bi trebali omogućiti učenicima da postanu uspješni učenici koji uživaju u učenju i postižu rezultate; samopuzdani pojedinci koji su osposobljeni živjeti sigurne, zdrave i ispunjene živote i odgovorni građani koji pozitivno doprinose zajednici. Samim tim škole sa kreativnim NPP-ima omogućavaju učenicima da imaju osnovne vještine usvajanja literarne, matematičke pismenosti i informacijske i komunikacijske tehnologije; da su kreativni, snalažljivi i sposobni prepoznati i riješiti probleme; da imaju istraživačke umove i razmišljanja; da kvalitetno komuniciraju; razumiju način na koji uče i uče iz vlastitih pogrešaka; sposobni su učiti samostalno i sa drugima; poznaju velike ideje i događaje koji oblikuju svijet i uživaju u učenju i motivirani su na postizanje najboljeg što mogu sada i u budućnosti.

Prema Previšić (2008) temeljne vrijednosti koje bi obrazovanje za održivi razvoj trebalo promicati, sasvim je moguće strukturno integrirati u kurikulum savremenoga obrazovanja mladih. To su primjerice: poštivanje prava i dostojanstva čovjeka, uvažavanje kulturne, prirodne i društvene raznolikosti među ljudima, poštivanje prava i potreba budućih generacija, očuvanje životne okoline i života na Zemlji, kao i razvijanje odgovornosti za mir i nenasilje, kako prema socijalnoj, tako i prema prirodnoj okolini. Sve je ove sadržaje i načine didaktičkog rada u području čovjekova zdravog razvoja, potrebno provoditi kroz partnerstvo i povezivanje ljudi širom svijeta. To će pomoći i samopraćenje i vrednovanje znanja učenika s gledišta održivog razvoja te pomoći uočavanju dostignuća, ali i problema na lokalnim, regionalnim pa i međunarodnim razinama.

Kreativne škole kao posljedica „zelenih pedagogije“

Da bismo govorili o kreativnim školama, one bi trebale u svojim odgojno obrazovnim programima uključivati neke od ključnih pojmova kao što su: kritičko mišljenje, razumijevanje i sistemno promišljanje složene stvarnosti koja nas okružuje, promišljanje okrenuto budućnosti, planiranje promjena i upravljanje promjenama, interdisciplinarna povezanost, prilagodba stečenih iskustava različitim kontekstima konkretne stvarnosti, donošenje odluka čak i u nesigurnim okolnostima, sposobnost suočavanja s krizama i različitim opasnostima odgovornog djelovanja i na lokalnoj i na globalnoj razini, utvrđivanje i objašnjavanje vrijednosti, sposobnost da se djeluje uz poštivanje drugoga te da se prepoznaju sudionici i njihovi interesi, kao i sposobnost da se na demokratski način sudjeluje u donošenju odluka i dogovora i postiže konsenzus. U većini zemalja ovim se pojmovima najveća pozornost poklanja u osnovnom i općem srednjem obrazovanju, nešto manja u strukovnom obrazovanju i obrazovanju nastavnika te općenito u visokoškolskom obrazovanju. U predškolskom odgoju i obrazovanju tome se ne poklanja gotovo nikakva pažnja. To bi značilo da je u mnogim dijelovima svijeta uloga predškolskog odgoja i obrazovanja u planiranju i provedbi obrazovanja za održivi razvoj potcijenjena (Rodić, 2010).

Ali, prema podacima koje daju autori Elliot i Davis (2009) proteklih godina postoji tendencija da se projekti iz područja obrazovanja za okoliš vežu uz područje „zelenih pitanja“. Kako bi se vratili originalnoj ideji o održivosti iz sredine prošlog stoljeća, australski odgajatelji i istraživači preuzeli su koncept o održivosti koji nije kompromitiran negativnostima razvoja. Takvo obrazovanje za održivost pažnju usmjerava na pedagogiju ljudi kao pokretača promjena.

Spoznaja da je dijete građanin svijeta, i spoznaja razlike između djeteta i odraslog, vodi do moralnih i etičkih pitanja te ravnoteže među vrijednostima – naprimjer, solidarnosti nasuprot individualnosti. I djeca i odgajatelji trebaju kompetencije kao što su hrabrost, integritet, kritičko mišljenje i odgovornost. Slušajući i uvažavajući djecu, stvaramo prave susrete gdje se mogu graditi odnosi i učenje (Johansson, 2009). Unatoč tome, istraživanja pokazuju da su sa stajališta odgajatelja najpoželjnije vrijednosti disciplina i poslušnost. Potiču li onda ustanove ranog i predškolskog odgoja kritičko mišljenje? Održiv razvoj možemo uključiti u planove pedagoških aktivnosti ukoliko ga oblikujemo kao viziju ili perspektivu, a ne kao tačno određen sadržaj (Hägglund i Pramling Samuelsson, 2009).

Zaključak

Važnost implementiranja odgoja i obrazovanja za održivi razvoj u svakodnevni rad škola ogleda se u osiguravanju budućih generacija koje su svjesne svijeta u kojem žive i koje su spremne na promjene. Od kada je krajem 80-ih godina prošlog stoljeća nastao kao jedan od prevladavajućih koncepata naše civilizacije, održivi razvoj učimo preko položaja, važnosti i odnosa tri nosiva stupa: okoliša, društva i gospodarstva. Ako govorimo o obrazovanju koje je osnova za razvoj škola, u smjeru pozitivnih promjena, onda moramo raditi na promjenama ustaljenih stupova. Promjene bi trebale ići u smjeru *dobrobiti za sve, aktivnom djelovanju i povezivanju*.

Nepostojanje kontinuiteta u procesu odgoja i obrazovanja za održivi razvoj najčešće se ogleda u nedostatnim znanjima i umijećima nastavnika, u nepovezanosti različitih segmenata, nedovoljnim sadržajima o okolišu i održivom razvoju u nastavnim kurikulumima, te nepovezanosti tih sadržaja u nastavnim programima. Razlog ovoga je i u fokusiranju na sadržaje obrazovanja i odgoja za održivi razvoj, a ne na njegovu bit. Također, zbog ustaljene tradicionalne podjele na naučna područja i predmete, učenici i studenti nisu u mogućnosti da steknu uvid u cjelinu zbivanja oko njih, jer pokušaji uvođenja novih predmeta su ostali, uglavnom polazna modifikacija.

Da bi se podržala „zelena pitanja“, neophodno je da didaktički koncepti kao što su izmjene prilikom planiranja nastavnih kurikuluma, a koje se odnose i na potrebe raznih zvanja i značaja održivog razvoja za područja rada postanu i realizacija. Za sveobuhvatnu podršku neophodno je implementirati sve dimenzije održivosti u sve relevantne predmete, programe i smjerove.

Preduvjeti za uvođenje „zelene“ koncepcije su i: vizije (ciljevi), motivacija (htjeti, trebati/ morati, smjeti), moć (znanje, kritičko razmišljanje, sistemno razmišljanje, sposobnosti, osjećaj vlastite učinkovitosti) i djelovanje (planiranje, djelovanje i evaluacija). Također, možemo govoriti i o osiguravanju optimizma nasuprotpriznavanju društvenih problema. Pedagoška vizija ne smije predlagati jedinstven pogled jer je stvarnost kompleksna i pluralistička i školsko obrazovanje ne smije biti jedini oblik OOR-a jer su nužne i druge promjene.

Postavlja se pitanje kako dovesti u pedagošku vezu: globalizaciju koja se, htjeli mi ili ne, jednostavno događa; održivost kao proces i razvoj kao poželjnost tih mijena i događanja, prema kurikulumskoj praksi odgoja i obrazovanja u našim školama? Imamo li pritom hrabrosti za realnost i promjene koje se odnose na sociokulturnu, ekološku i ekonomsku dimenziju? Nedovoljno razvijena kulturna, društvena i ekonomska osnova u tehničkim i prirodno naučnim programima obrazovanja te slaba zastupljenost prirodno naučnih koncepata u društveno obrazovnim

usmjerenjima uzrokovala je nerazvijen holistički način razmišljanja kod mlađe populacije. „Stoga, umjesto da novi koncept održivog razvoja stvori pretpostavke za transformaciju postojećeg obrazovnog sistema u smjeru stvaranja održivog društva, on je djelomično asimiliran u sam obrazovni sistem, bez većih uticaja na svijest ljudi“ (Bogović i Čegar, 2012: 237).

Literatura

1. Agencija za odgoj i obrazovanje (2011). *Obrazovanje za održivi razvoj*. Priručnik za osnovne i srednje škole. Zagreb: Domagoj Dizajn d.o.o.
2. Bogović, D. i Čegar, N. Š. (2012). *Obrazovanje za održivi razvoj*. U: Karaman Aksentijević, Nada. ur. *Obrazovanje za održivi razvoj. Ljudski potencijali i ekonomski razvoj*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Ekonomski fakultet. Str. 232-242.
3. xxx: (2003). *Environmental Education in the formal School of Southeastern Europe – needs, achievements, partnership, perspectives*, FullReport.
4. Elliott, S. & Davis, J. (2009). *Exploring the resistance: An Australian perspective on educating for sustainability in early childhood*. *International Journal of Early Childhood*, 41(2), 65-78.
5. Faulstich, P. i Zeuner, C. (2000). *Učenje tijekom života u mrežama*. U: *Perspektive i tendencije obrazovanja odraslih u Europi*. Zagreb: Hrvatska zajednica pučkih otvorenih učilišta. Str. 41-45.
6. Hägglund, S. & Pramling-Samuelsson, I. (2009). *Early childhood education and learning for sustainable development and citizenship*. *International Journal of Early Childhood*, 41(2), 49-64.
7. Hargreaves, A. i Fullan, M. (1992). *Understanding Teacher Development*. New York: Teachers College Press.
8. Huckle, J. (2006). *Education for Sustainable Development: A Briefing Paper for the Training and Development Agency for Schools*. Revised edition. Preuzeto sa: <https://huckleorguk.files.wordpress.com/2016/10/huckle2006.pdf>
9. Johansson, E. (2009). *The preschool child of today – the world-citizen of tomorrow?* *International Journal of Early Childhood*, 41(2), 79-96.
10. Lay, V. (2007). *Vizija održivog razvoja Hrvatske*, u: Lay, V. ur. *Razvoj sposoban za budućnost. Prinosi razmišljanju održivog razvoja Hrvatske*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
11. Lepičnik-Vodopivec, J. (2006). *Okoljska vzgoja v vrtcu*. Ljubljana: AWTS.

12. NSOR Bosne i Hercegovine, Preuzeto sa: <https://bosniaherzegovina.un.org/bhs/129388-partnerstvo-za-odrzivi-razvoj-okvir-saradnje-bosne-i-hercegovine-i-ujedinjenih-nacija-za>. Zadnji pregled, novembar 2022.
13. Pavić-Rogošić, L. (2010). *Održivi razvoj*. Preuzeto sa: https://www.odraz.hr/wp-content/uploads/2020/10/odrzivi_razvoj.pdf
14. Previšić, V. (2008). *Globalne dimenzije održiva razvoja u Nacionalnom školskom kurikulumu*. U: Uzelac, V. ur. *Cjeloživotno učenje za održivi razvoj*. Rijeka: Učiteljski fakultet.
15. Rodić, I. (2010). *Kako spasiti našu jedinu Zemlju?* Školske novine, 40(61): 15-18.
16. Sellin, Siv (2003). *The Haga Declaration*, u: Education for Sustainable Development in the Baltic Sea Region, Chapter 2, Undervisnings Ministeriet.
17. Somolanji, I. i Bognar, L. (2008). *Kreativnost u osnovnoškolskim uvjetima*. Život i škola, 19, 87-94.
18. Davis, J., Engdahl, I., Otieno, L., Pramling Samuelsson, I., Siraj-Blatchford, J., & Valladh, P. (2008). *The Gothenburg recommendations on education for sustainable development*.
19. UNESCO (2007). *Prema društvima znanja*. Svjetsko izvješće. Zagreb: EDUCA.
20. Uzelac, V. i Pejčić, A. (2003). *Pristupi i tendencije odgoja i obrazovanja za okoliš: poseban osvrt na učitelje*. Zagreb: Napredak, 144 (2003), 3; 328-338.
21. Uzelac, V. (2008). *Teorijsko-praktični okvir cjeloživotnog učenja za održivi razvoj*. U: Uzelac, V. ur. *Cjeloživotno učenje za održivi razvoj*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci.

CREATIVE TEACHING FOR A SUSTAINABLE FUTURE

Abstract

We live in a time of rapid changes in all areas of science, technology and the way of communication and living of the human community. We ask ourselves every day how much school prepares for these changes and for life in a new multimedia environment. Experts must constantly ask themselves what has the greatest influence on the learning and development of young people in such a rich media environment. The list of the most important competencies for life has been significantly changed and expanded compared to the last century. Education and learning experts try to predict possible changes in the field of content and learning methods at the beginning of the 21st century. The main questions to which one tries to find answers are: what should be learned, how to learn, where to learn, why to learn, and what is the relationship between the answers to these questions and the new educational environment.

This paper provides a definition of the main terms related to education for sustainable development, as well as an overview of important years and documents that are key to the beginning of the story of sustainable development. The history of the concept of sustainable development, its features, principles and the importance of implementation in schools / curricula are briefly explained. Furthermore, the determinants that education and training must have for sustainable development, arguments that confirm its necessity, possible bearers and those responsible in the process of developing a creative school in the future are presented.

Keywords: *sustainable development, creativity, upbringing, education*